

Aresti Donostiara etortzen zenean Parisienen “Calisay” eta Café Madriden “Benedictine” edaten zuen garaian, autografoak eskatzen zizkioten kamare roek. Bilbon, berriz, Bilboko erdal herrian zioen berak —bertako etxe galegoek presidente izendatu nahi izan zuten garaiaz ari naiz— lan-lekuz sarritan aldatzen zuen kontadore eta boxealari ohia baino ez zen gizagajoa.

Gauza da Gernikarrak Bilbon trenetik jaitsi bezain laster Retolazara abiatzen zirela bakailaoa jatera —alde ederra Bilboko bakailaoa— Gran Vian gelditzeko astirik hartu gabe, eta horregatik Toledo kafetegian ez zenuen euskaraz berbarik entzuten. Hemen, berriz, Parisienen, kubatak “Negrita” hamar urtekoagaz hatxe aspiratuz eskatzen genituen eta errespetua ziguten guri. Euskalkiren bat behar nagusi, eta geurea suertatu.

Ez gara, ordea, inuzenteak. Begi bistakoa da, arlo guztietan bezala, interesak eragiten duela gaur egun hizkuntzalarien arteko borroka, gainerantzekook, besterik gabe, hangoa edo hemengoa, nonbaiteko finkatzearen alde bait gaude. Jarraituko gatzazkio gaiari, zoritxarrez, ez bait da bihar goizean ahituko.

Amatiñok ETBri buruzko eztabaida irekitzera doala. Bapo. B o rondate onaren adierazpen gisa, guk denok dakigun programa hori ken erazi arte, ez gara ihardun horretan sartuko, irakatsi digute terrorismoa nola tratatu eta. □

ARTEA

JESUS GIL

1991 urtea oparoa izan da Arte-munduekin lotutako ekitaldiei dagokienean. Horren froga gisa, hortxe dugu Ikerketa Ikonografikoetarako Institutuak, “Ephialte” izenekoak, joan

den apirilean “Inspirazio-iturriak. Sustatzailearengandik artistamaganaino” gaia harturik Artearen Historiaz Gasteizen ospatu zuen hitzaldi-sorta, edota Valdés Leal-en obraz uda partean Donostian egin zen erakusketa, inoiz ez bezalako arrakasta izan zuena, bestalde. Hauetaz gain, aipamen berezia merezi dute urtearen bukaeraldean Bilbon garatu ziren ekitaldi desberdinek; besteak beste, Arte Garaikideari buruzko nazioarte-mailako Symposiuma eta Guggenheim fundazioaren inguruko hitzarmen eztabaidatua, eratutako beste hainbat erakusketa ahaztu gabe. Guzti horrek eragin du Bilbo une hauetan Arte Ederretako gaietan Euskadiko hiriburua izatea.

ARTEA XX. MENDEAN

Bilbon zeharreko ibilera honetan aipagarri dugu lehenik azaroaren 14etik 16ra bitartean EHUko Artearen Historia Sailaren Arte Ederretako Fakultateak “Artearen eginkizun eta betekizuna XX. mendean” izenburupean antolatu zuen Nazioarteko Symposiuma. Bi alderdi azpimarratu behar dira ezer baino lehen: batetik, Symposium bat egin izatea hain interesgarri den gai bat eztabaidatzeko, eta bestetik, lehenengo aldiz Arte Ederretako Fakultateak tamaina honetako ekitaldi bat antolatzea, erakundeen laguntza garrantzitsua tartean.

Denboraz mugatua izan arren, egitaraua trinkoa gertatu zen oso, eta proposatutako gaiaren eztabaidarako hiru ikuspegi desberdin landu nahi izan ziren, hau da, Abangoardia historikoak, gerraondoko Abangoardia berriak eta Artea gaur. Symposiumak irizpide desberdinak bateratzea helburuetako bat zuelarik, arte historialari, kritikari eta artisten parte hartzea bilatu zen; gonbidatuen artean abangoardia historikoetan protagonistak izandakoak ere azaltzen ziren, hala nola, arkitekto futurista den Alberto Sartoris —Milandik ailegatu zena urteak, esperientzia eta humorea soinean— edota Jorge Oteiza, famili arazoak zirela eta bertaratu ahal izan ez zuena. Artearen inguruan hiru kolektibo horiek duten interpretazio eta bizikizunak era askotako emaitzak eskaintzen dituzte, batzuetan itxuraz kontrajarriak, baina elkarren osagarri giten direnak

“sorkuntza artistikoa eta gizartean duen eragina” bezalako hain gai sakonak aztertzerakoan. Horixe izan zen, beharbada, Symposium honen lorpenik handienetako bat, ohizko eskema, gai bakar eta ikuspegi bakarreko kongresua, korporatibista ia, baztertuta gelditu bait zen.

Symposiuma debaterako gune egoki eta joria gertatu zen, eztabaida sutsuekin batzuetan, lehen egunetik hasita. Aurreneko bileran Alberto Sartoris izan genuen hizlari eta honek Abangoardiaren aldeko defentsa sendo bat egin zuen, bere ustez hau ez bait da aurreko arrikiko hausketa bat, berrikuntza bat baizik, metamorfosi bat, eta beraz, abangoardia ez da inoiz hiltzen, beti dago etengabe eraldatzen, aldatzen eta iraganera begira, sortzailea izan duen gizartea bezalaxe. Sartorisen jarrerak, noski, polemika piztu zuen, futurismoaren sasimasi guztiak hurbilagotik eta mugimenduaren protagonistetako baten ahotik ezagutu ahal izateko aukera galdu egin zuelarik debateak.

Interes handiko beste une bat Fernando Martín irakasleak hitza hartu eta gero sorturiko polemikatik etorri zen, Europako abangoardiarekin batera Espainiako abangoardiaz hitz egin ote daitekeen ala ez planteatu zuenean. Aipatu irakasleak azaldu zuen Espainian badirela abangoardistak izan daitezkeen artistak nolabait, baina ez dagoela benetako abangoardiarik, honek tradizioarekin haustea esan nahi baldin badu; “Modernitate”az hitz egin beharko litzateke, beraz, baina ez abangoardiaz, zeren dudarik gabe, benetako abangoardia, espainiar artista batzuk bertan sartuta, kanpoan bait zegoen. Esan beharrik ez dago ez zela inongo akordiora iritsi (kontutan eduki behar da abangoardiaren ideia atzetik iraultzarena dagoela, oraindik berrikusten ari den kontzeptua berau), baina bai nolabaiteko adostasunera gerraondoko espainiar artean ematen den modernitate-aldi labur horri izen berri bat jartzeko beharrari buruz.

Joan Hernández Pijoan pintorea ren mintzaldia ere emankorra gertatu zen. Hizketagai korapilatsua aukeratu zuen berak, Museoena hain zuzen, askotan “Arte-Historia”ko museoak “Arte”koak baino, sarritan obrak agertzerakoan irizpide historikoei (kronologiko, estilistiko, egile-mailakoei...) ikusgai dau-

den obren errealitateari dagozkion irizpide estetikoek baino arreta gehiago jartzen dietenak. Arazoa mahai-gainean geratzen da.

Beste interbentzio asko ere izan ziren, nabardurez beteak guzti-guztiak, baina guk Mercedes Valdivieso irakasleak eskainitakoa azpimarratuko dugu azkenik, hizpideratu zuen gaia mugimendu feministak Artean duen eragina izan zelarik; bere azalpenean, eta hainbat emakume artistaren obra aztertuz, arte-lanaren analisirako metodologia feminista deitu genezakeena erabili zuen, gai polemikoa berez baina guztiz interesgarria aldi berean, Arteari buruzko kritikarako (eta bere historiarako gero) guztiz aberasgarria gertatzen delarik.

Symposium osoan zehar, hala ere, debate nagusi bat (ezkua askotan) izan genuen: Konpromisurik hartu behar al du artistak gizartearekin, bere garaiarekin? Aski al da bere burua ren adierazle izatea ala behar al du salatu eta bere inguruan gertatzen denari lotu? Gaurko artistak bertan egoteak, kritikari eta historialarien aldean ikuspegi aski desberdina dutelarik, eragin egin zuen eztabaida gure egunetara bereziki muga zedin, eta, azken finean, sortu bai, baina erabaki ez zen auzia gizarteak artistarengandik egiten dituen eskakizunen inguruan garatu zen. Bistan da ideia tradizional jakin batzuk, artistak gizartearen nahien ispilua izan behar duela diotenak, baztertu egin behar direla (1848ko iraultza urrun dugu jada). Bere adimen eta kultur mailarekin bat egiten duen konpromisua eskatu behar zaio artistari, beste kolektibo batzuei eskatzen zaien bezalaxe, baina ez da ahaztu behar konpromisumailak ez duela arte-lanaren kalitatea erabakitzen. Hainbeste lanen ondoren konkistaturiko justifikazio hori, “arte arteagatik” delakoa, ez da besterik gabe baztertu behar konpromisumaila baten baitan, giza egitura behatu ahal izateko artistak atalaia bikain bat izatearen pribilegioa alferrik erabili behar ez duen bezalaxe. Berriz ere, bien arteko puntu eskuragaitz horretan legoke birtutea. □

GIZA ESKALA

Erakusketa-mailan, dudarik ez da Eduardo Chillidaren “Giza Eskala” izeneko erakusketa antologikoa Errekalde Zumardiko Erakusketa Aretoan aurkeztea zeharo arrakastatsua izan dela. Chillidak jendearen harrera beroa eta bizia izan du Bilbon eta uste baino bisitari gehiago bertaratu dira (25.000tik gora), erakusketaldia luzatzea beharrezkoa gertatu delarik. Eta ez da gutxiagorako, zeren eta honako hau euskal eskultorerik unibertsalenari Euskal Herrian eskaintzen zaion atzerabegirako erakusketarik zabalena bait da, 200 pieza baino gehiago ikusgai jarritz, batzuk bere bilduma pribatutik ekarriak eta beste batzuk erakunde publiko zein partikularretatik esku-ratuak, eta asko ez oso ezagunak gainera.

Chillidaren hau honez gero Suiza eta Alemania bezalako herrialdeak bisitatu dituen erakusketa ibiltaria dugu, Estatuaren barruan jada Madrid eta Gijondik igaro dena (100.000 bisitari izanik) Bilbon zabaldu baino lehen; alabaina, Bilboko aurkezpenerako aurreko erakusketetan ikusgai ez ziren obrak ere sartu dira, eta bilduma are osatuagoa egongo da oraindik uda partean Donostian zabaltzen denean, bertara hala atzeritrik nola Zabalaga fundaziotik iritsiko bait dira obra gehiago Gipuzkoako hiriburuak 1992an izatea espero duen eta komentario zabalagoa egiteko aukera emango digun arte-ekitaldirik garrantzitsuena eskaintzeko. □

PARET AURKITUZ

Chillidaren erakusketa antologikoaren arrakastak galerazi egin du, beharbada, Bilboko Arte Ederretako Museoak Luis Paret y Alcázar-i (1746-1799) eskaini dion erakusketak merezi duen arreta bereganatzea, kontutan hartuta, batipat, aukera aparta izan dela “rococo” hispaniarraren pintorerik nagusia eta Euskal Herrian XVIII. mendearen panorama piktoriko antzuan agertzen den pertsonaia aipagarri bakarra ezagutu edo berrezagutzeko. 1775ean Puerto Ricora indarrez atzerriratua,

zigorra ezabatu eta Bilbon hartu zuen egoitza 1779 eta 1785 bitartean, hiria une haietan ezagutzen ari zen gorakada ekonomiko eta sozialak erakarria ziur aski. Hemen hainbat proiektu arkitektoniko burutu zuen, bai behin-behineko obretarako (Aste Santuko Monumentuak, esaterako), bai obra iraunkorretarako, hala nola, Santiago eta Joan Deunen iturriak, baina bere iharduera piktorikoa alboratu gabe.

Paret gutxi ezagutua izan da, eta beraz, gutxi estimatua, agian ez ohizko kasua delako XVIII. mendearen bigarren zatiko espainiar pinturaren barruan. Goya jaiotako urte berean jaio bazen ere, jarraitzen dituen bideak oso bestelakoak dira: gaztetan jadanik pinturarako gaitasuna erakutsi zuen, 17 urtekin pentsio bat jasoz Erroman, Luis Infanteak emana, eta geroago Frantziara joan zen, Veneziako paisaialaria eta frantziar "rococo" a ezagutuz horrela; horrek lagundu egingo dio bere estilo piktorikoa zehazten: ponpoxoa, arina, humoretsua batzuetan eta beti lirismoz betea, pintzelada askatu eta lainotsu baten azpian marrazketa sendo bat agertzen duena (Watteau edo Longhiren antzera) eta oso paleta joria eta ñabarduratan aberatsa erabiltzen, bereziki, pastel-tonuak, urdinskak eta zilarkarak lausodura leunetan aplikatuak. Paretek, gizon ikasia eta bere buruarekiko leiala izanik, ihes egiten dio Mengsek inposaturiko diktatura akademiko eta gogorri eta baztertu egiten du, halaber, Goyaren indar porrokatua.

Bilbon erakutsitakoak pintorearen produkzio anitzaren zati esanguratsu bat biltzen du, eta aurkezten diren 88 obren bitartez aukera ederra dugu nolako gaitasun aparta duen pintorea marrazketa eta grabaketarako, zer sentimendu berezia duen kolorearen inguruan, eta hitz gutxitan, nola isladatzen den bere obra guztian "rococo"aren xarma mirestu ahal izateko. Nolabait handiratsuak gerta daitezkeen erretratuekin batera, emaztearen esaterako, edo erlijio-gaia landuz Larrabezua edo Vianarentzat pintaturiko konposizio handiak, Puerto Rico edo Bilbon jasotako herri-pertsonaiak ere ikus ditzakegu, eta baita Kantauri kostaldeko portuen bistak ere, Karlos III.aren eskariz 1783tik aurrera burutuak, interes ikonografikoa eskaintzeaz gain (herri eta paraje ugariaren ispilu bihurtzen bait dira: Bermeo, Arenal bilbotarra, Olabeagako untziralekua, Donos-

tia, Pasaia, Hondarribia...) espainiar pinturaren paisaian ezezaguna zen sentimendu poetikoa ere isladatzen dutenak. Paretan arkitektura-lanak ere badu bere tartea erakusketan, eta horrela, zenbait proiektu aurki daiteke, hala nola, Iruñean buruturiko iturrienak. □

GUGGENHEIM

Beharbada Arte Ederren inguruan oihartzunik handiena bildu duen gertakizuna Guggenheim fundazioaren museo bat Bilbon ezartzeko hitzarmenaren sinadura izan da. Gutxitan kultur munduarekin lotutako zerbaitek sorterazi du hainbeste hitz eta hainbeste esames horren denbora gutxian; piztutako polemikak berak agerian jartzen du zenbaterainoko garrantzia hartu duen auziak, eta guk daukagun baino tarte zabalagoa beharko genuke horrek merezi duen azterketa sakon eta zehatza egin ahal izateko. Oraingoz, bada, galdekizun batzuk baino ez ditugu planteatuko: hain bortitza izango al litzateke eztabaida bideragarritasunik ez duen industri egitura baten ondorioz Euskal Herria krisialdi ekonomiko batean murgilduta ez balego? Kontutan hartuko al dira bestelako erakunde eta kultur ekimenak (museoak, talde independenteak, e.a.) ala baliabide guztiak proiektu horretara soilik zuzenduko dira? Ba al dago asmorik, akaso, kulturari eskainitako aurrekontuak gehitzeko? Zein da bilatu den aholku zientifikoa? Erabaki al da honez gero zer obrak eta obra-motak egongo diren ikusgai? Ez al gara berriz ere irtenbide maximalistak erabiltzen ari? Hau da, beharrezkoak al dira tamaina honetako irtenbideak Euskal Herriak ezinbestekoa duen kultur susperketa lortzeko? Ez al dago polikiago joaterik? Beharrezkoa al da presa eta premia hori? Zuzendurik al dago ekimen hau, 1992an Madrid, Barcelona eta Sevillaren ostean, Bilbok dirulaguntzak eskura ditzan Estatutik? Ez al dirudi imajin-kanpaina bat Eusko Alderdi Jeltzalearen aldetik?

Dударик ez da debatea luzea izango dela, ari da izaten honez gero, eta ikusita, gainera, erabiltzen ari diren diru-kopuru itze-

lak eta hainbat iharduerak aurrekontuetan jasan dituzten murrizketak, are gehiago. Nolanahi dela ere, euskal gizartea kultur lehentasunei buruzko debate batera bultzatzea, Guggenheim museorako inbertsioa eta gizarteak bere baitan sustaturiko kultur ekimenak kontrajarriz, zentzugabekeria hutsa da. □

Euskaratzailea:

ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBAEITIA

JUAN MARI BECERRA

NOBEL SARIAK: URTEROKO FESTA

Urtero legez, joan den abenduaren lehen egunetan, Nobel sariak banatu ziren ohizko zeremonia artatsuari jarraituta eta horien bidez, giza jakintza eta ekintzen hainbat alorretan eginiko lan eta esfortzuak saritu ziren mundu aurrean. Bideabar, irakurlearen oroitzarri moduan, Nobel Sariak zein alorretan ematen diren aipa dezagun: fisika, kimika, medikuntza, ekonomia, literatura eta bakea.

Sariok giza jakinduri eta iharduera-alor guztiak ez dituztela saritzen nabarmena da eta ondorioz, sarien esparrua zabaltzearen komenientziari buruzko eztabaida piztu da sarritan. Planteamendu hau ez da berria, zeren eta 1969an ekonomiazkoa erantsi bait zitzaion 1901az gero banatzen ziren beste bostei.